

Артист із кулею у серці

*до 135-річчя від дня народження
Леся Курбаса та 100-річчя від часу
заснування театру «Березіль»
(пам'ятка юному читачеві)*

2022

УДК 792.071(477)

Матеріал підготувала Л.Скуратовська

Відповідальна за випуск Т. Ключ

Літературний редактор Г.Вечерська, О. Ташлик

Артист із кулею у серці: 135 років від дня народження Леся Курбаса та 100 років від часу заснування театру «Березіль»: пам'ятка юному читачеві / КЗ «Чернігівська обласна бібліотека для дітей» ; уклад. Л.Скуратовська. – Чернігів, 2022. – 28 с. – (Мистецькі ювілеї).

Пам'ятка знайомить читачів із творчістю та життєписом видатного українського режисера, актора, теоретика театру, драматурга, перекладача Олександра Степановича Курбаса (1887-1937)

Департамент культури і туризму, національностей та релігій
Чернігівської облдержадміністрації

КЗ «Чернігівська обласна бібліотека для дітей»

Артист із кулею у серці:

135 років від дня народження

Леся Курбаса

та 100-річчя від часу заснування театру «Березіль»

Мистецькі ювілеї:

пам'ятка юному читачеві

Чернігів-2021

«Курбас - людина обдарована як режисер і педагог, - виключно. Я вважаю, - можна зі мною не погодитись, - що це один з кращих, а може і найкращий режисер-педагог (...) У нас в театрі є диктатура режисера. Цю диктатуру ми, актори, свідомо йому дали, тому що ми йому довіряли. Хай буде вам відомо, що майже кожний рух і кожна інтонація, кожний образ пророблені з Курбасом»

Іван Мар'яненко, актор, режисер і педагог

2022 року Україна, а разом із нею і весь світ вшановуватимуть три ювілейні дати, пов'язані із іменем видатного українського режисера, актора, теоретика театру, драматурга, перекладача Леся Степановича Курбаса.

25 лютого виповнюється 135 років, як у родині Курбасів народився первісток – Олександр-Зенон. Наприкінці ж 2022 року, 3 листопада, виповнюється 85 років, як у карельських лісах біля урочища Сандормох Леся Курбаса та ще тисячі інших ув'язнених розстріляли енкаведисти. Також цього року ювілей відзначає й Харківський академічний театр імені Т.Г. Шевченка, в минулому – дітище Леся Курбаса, славнозвісний «Березіль».

Леся Курбас народився в місті Самборі на Львівщині в родині галицьких акторів, відомих за сценічними псевдонімами Степан та Ванда Яновичі. Дитинство провів у діда Пилипа Івановича - священника села Старий Скалат, що на Тернопільщині. Цікавим є те, що всі чоловіки з діда-прадіда були священниками. Цю традицію порушив лише батько Леся, пішовши «в артисти». Він із дружиною

Вандою Адольфівною багато років грав у єдиному на Західній Україні українському мандрівному театрі «Руська бесіда» - ця справа вимагала цілковитого самозречення, однак не приносила відповідної фінансової компенсації. Зважаючи на це, батьки Курбаса прагнули, аби син, який хотів продовжити їхнє мистецьке покликання, спершу отримав вищу освіту - гімназійну та університетську.

Спочатку Олександр вчився у Тернопільській гімназії. З усіх гуманітарних предметів Лесь мав найвищі оцінки. Добре грав на фортепіано.

Юний Курбас вражав своєю ерудицією, начитаністю в літературній класиці. З самого дитинства зачитувався книгами. Вчителі йому казали, щоб він менше читав і більше вчився, але він на те не зважав і читав до пізньої ночі, поки товариші дозволяли йому світити світло. Захоплюючись Шекспіром і Ібсенем, він спеціально вивчав англійську і норвезьку мови, щоби мати можливість читати твори цих письменників в оригіналі.

У 8-му класі гімназії разом зі своїм другом Хомою Водяним Курбас зважився написати лист Іванові Франку з проханням прочитати їх твори. У 1906 році Іван Франко надрукував етюд Курбаса «В гарячці» в «Літературно-науковому віснику».

По закінченні гімназії у 1907-1908 роках Курбас навчався у Віденському університеті на філософському факультеті. Проте майже весь свій час він віддавав мистецтву, відвідуючи театри, музеї, бібліотеки, а не університетські заняття.

Після раптової смерті батька у 1908 році Курбас змушений був перевестися на філософський факультет Львівського університету.

У Львові Курбас створює театр під власним керівництвом при Українській студентській спілці Львівського університету. Він ставить популярний у ті часи прогресивний твір Є.Чирикова «Євреї». Постановку наступної вистави «Молодість» здійснити не вдалося. Через участь у демонстрації студентів-українців, які вимагали від влади відкриття свого національного університету, Леся було виключено з університету. Майже рік Курбас перебував під наглядом поліції. Студентський аматорський гурток було розпущено.

Курбас знову їде до Відня і закінчує університет, а водночас - драматичну школу вільного слухача Віденської консерваторії.

Сучасники Леся Курбаса зауважували, що його знання сягали найрізноманітніших галузей науки, філософії, мистецтва. Він знав вісім європейських мов, перекладав п'єси з німецької, норвезької, польської мови.

Письменник Олександр Дейч колись сказав про Леся Курбаса так: *«Людина, яка була театром»*. Цей вислів абсолютно точно характеризує весь життєвий шлях Леся Степановича. Ще в школі, коли він брав участь у шкільних концертах і вечорах, друзі називали його клоуном, комедіантом, арлекіном.

Під час гастролей «Гуцульського театру» Гната Хоткевича у Львові 1911 року Курбас дістав запрошення приєднатися до сценічної справи. Перебування Леся

Курбаса у трупі Хоткевича остаточно зміцнило його намір присвятити себе театру.

У 1912 році Курбас приходив у театр «Руська бесіда», у якому колись грали його батьки. Там він зустрів жінку, яка стала його першим і майже трагічним коханням. Її звали Катерина Рубчакова. Вона була красунею - прима, зірка театру, яку «вивів на орбіту» батько Леся - Степан. Шанувальники прозвали її «галицькою Заньковецькою»: вона була майстром перевтілень і мала чудовий голос.

Саме Катерина Рубчакова стає сценічної партнеркою Курбаса. Вони часто грали закоханих, і юний Курбас (йому ледь виповнилося 26 років) переніс почуття з театральної сцени у життя: покохав заміжню жінку з дітьми, та ще й старшу за себе на шість років. Справа погіршувалася тим, що чоловік Катерини був його вчителем і ставився до нього, як до сина. Лесь, поки міг, приховував свої почуття, а потім освідчився. Катерина у відповідь лише розсміялася. Лесь не витримав: схопив театральний пістолет і вистрілив собі у груди. Курбас вижив, але куля так і залишилася в серці: лікар, який врятував його, побоювся її діставати. Так він і жив - з кулею в серці...

Навесні 1915 року Курбас як «вільний митець» збирає навколо себе групу професійних акторів та студентської молоді й утворює мистецьке товариство «Тернопільські театральні вечори», для якого він був не тільки фундатором, а й душею, його директором і художнім керівником, композитором і хормейстером, балетмейстером і диригентом, основним актором і навіть художником-декоратором.

Для відкриття театру Лесь Курбас підготував «Наталку Полтавку». Перш за все через те, що вона була символічною як перша українська п'єса. З іншого боку, це була чудова музична вистава з участю обдарованих співачок М. Коссака-Чернявської, Ф. Лопатинської, Т. Бенцалевої, вона мала сподобатися всім, навіть запрошеному «воєнному начальству» царської армії з канцелярії Тернопільського генерал-губернатора та повітового управління, і тим «утвердити» подальшу постійну діяльність театру. З цією ж метою вдумливо була випущена афіша прем'єри, в якій підкреслювались участь «видатних артистів» і дозвіл військових можновладців, що заохочувало до театру і цивільне населення в умовах «комендантської години». Військові пости були повідомлені, що квитки на виставу треба вважати перепусткою для громадян, що повертаються додому в пізній час.

За осінньо-зимовий сезон Лесь Курбас поставив близько тридцяти вистав, зіграв ролі Виборного з «Наталки Полтавки», Хоми з «Ой, не ходи Грицю...», Скорика з «Пошились у дурні». Він вчив акторів-початківців майстерності рухів, виправляв дикцію, читав лекції з історії театру та театральної культури.

У березні 1916 року Лесь Курбас вирушає до Києва. Метр української сцени Микола Садовський запросив його до своєї трупи. У цій співпраці Курбас отримав важливий для себе досвід, але швидко зрозумів, що йому потрібний інший театр, театр, в якому він сам буде режисером.

Невдовзі, після 1917 року, Лесь Курбас залишив театр Миколи Садовського. Він з головою поринає у громадську діяльність. На початку березня у Києві

відбулися збори театральних працівників міста, які висловилися за скликання з'їзду діячів сцени, утворення на пропозицію Курбаса щомісячного журналу «Театральні вісті», обрали комітет з'їзду та редколегію місячника. Згодом Курбас увійшов до складу театральної ради, що мислилася як ініціативна група по утворенню Національного театру.

Як секретар редколегії «Театральних вістей» Лесь Степанович розгортає активну журналістську діяльність, заповнюючи своїми матеріалами добру половину обсягу журналу.

У 1917 році Лесь Курбас створив «Молодий театр», у якому старався шукати та робити щось абсолютно нове. Таку затію режисера вважали чистим божевіллям, адже на початку театр діяв без будь-якої фінансової підтримки. Усе, що в них було - це величезний ентузіазм та дозвіл інколи безкоштовно грати у приміщенні театру «Бергоньє» на Фундуклеївській.

Усі постановки Курбас та актори ставили своїм коштом, без професійних декорацій та сучасних костюмів. Але це поєднувалось в естетичне ціле та збирало глядачів. А згодом трупа увійшла в історію, як перший модерний театр в Україні.

Тоді ж Курбас зустрічає свою майбутню дружину - московську танцівницю Валентину Чистякову. Молода балерина під керівництвом Леся стала однією із найвідоміших актрис у Києві. Разом пара прожила 18 років. Їх сімейне життя не було таким безтурботним. Через кілька років після весілля Чистякова закохується в найкращого актора театру Курбаса. Закохана пара страждала через свої почуття. Вони не хотіли завдавати болю Лесю Курбасу, тому вирішили разом кинутись з моста. Хлопець

пішов першим, а Чистякова втратила свідомість, так і не стрибнувши. Коханий Валентини загинув.

«Молодий театр» діяв три роки - до 1920. Курбас поставив останню виставу «Гайдамаки», яка відкривала нові образи та філософію відомого тексту Тараса Шевченка.

Влітку 1920 року Курбас зібрав нову трупу – «Кийдрамте» (Київський драматичний театр), яка стала попередницею театру «Березіль». Актори почали турне по Київщині, потім осіли у Білій Церкві, а згодом в Умані. При театрі діяла студія драматичного мистецтва, інструкторсько-режисерські курси для керівників сільських драмгуртків.

Спочатку в репертуарі Кийдрамте відновили постановки «Молодого театру» й Першого театру Української Радянської Республіки імені Шевченка. Згодом репертуар театру поповнився новими виставами: «Невольник» та «Пошились у дурні» М. Кропивницького, «На перші гулі» С. Васильченка, «Ревізор» та «Одруження» М. Гоголя, «Макбет» В. Шекспіра та ін. Весною 1921 року театр переїхав до Харкова, де згодом припинив існування.

Переважна більшість творчого складу Кийдрамте вступила до театру «Березіль» (у його київський період).

У 1922 році у Києві Лесь Курбас заснував український театр-студію «Березіль».

Датою народження театру прийнято вважати 31 березня 1922 року. Першу виставу «Березоля» було представлено 7 листопада того ж року. Вона називалася «Жовтень» і була створена за текстом творчого колективу.

Працював театр як державний з 1922 до 1926 роки у Києві, а з 1926 до 1933 роки - у тодішній столиці Харкові. Період життя та становлення театру у Києві вважають його «політичним» періодом, а харківський період - філософським.

У час свого розквіту театр «Березіль» налічував 6 акторських студій, близько 400 акторів і співробітників, режисерську лабораторію, музей театру (нині Державний музей театрального, музичного та кіномистецтва України у Києві) та десять комітетів, у тому числі й так званий «психологічно-технічний» комітет, який застосовував методи прикладної психології для розробки нових методів навчання акторів та режисерів. У театрі діяв мюзик-хол, агітпроп. Кожна майстерня, крім постійного репертуару, мала своє особливе завдання і займалася пошуковою роботою в різних галузях театрального мистецтва. Театр також видавав журнал «Барикади театру».

«Березіль» був сміливим і міцним експериментальним колективом, у якому променіли молоді таланти - Амвросій Бучма, Мар'ян Крушельницький, Наталія Ужвій, Йосип Гірняк, Валентина Чистякова, Олександр Сердюк, Данило Антонович, Іван Мар'яненко, Федір Радчук, Антоніна Смерека, Лесь Подорожній та інші. Творчі методи «Березолі» зазнали впливу європейського модернізму. Лесь Курбас вважав, що театр не має відбивати повсякденне життя, а має формувати життєві принципи.

16 жовтня 1926 року розпочався перший харківський сезон театру «Березіль». У харківському «Березолі» засяяла яскрава тріада митців - Лесь Курбас, художник Вадим Меллер, драматург Микола Куліш. У особі Миколи

Куліша театр знайшов «свого» автора. Спектаклі «Мина Мазайло», «Маклена Граса», «Народний Малахій» назавжди ввійшли в скарбницю українського театрального мистецтва.

Аналіз репертуару «Березоля» за одинадцять років його роботи під керівництвом Леся Курбаса показує, що із загальної кількості вистав добру половину займають самостійні літературні композиції, інсценізації та переробки. У перший, київський період діяльності театру, вони склали абсолютну більшість постановок. У другий, харківський період, у репертуарі «Березоля» переважає вже завершена літературна п'єса, але не забуто й попередні принципи формування репертуару. До створення композиції і переробок залучаються М.Куліш, Ю.Смолич, М.Йогансен, О.Вишня, Ю.Яновський та інші письменники, активну участь у цій роботі беруть режисери - сам Лесь Курбас, С.Бондарчук, Б.Тягно, В.Скляренко та ін.: *«Репертуар треба складати з оригінальної драматургії. Але вчитися режисер краще зможе на власних інсценізаціях».*

На 1924-1925 роки припадає спроба театрального майстра оволодіти специфікою кінотворчості. Очевидно, Курбас відчував зростаюче значення кіно в розвитку тодішньої культури. А тут кінематограф сам простягнув йому руку: Одеська кінофабрика запропонувала Курбасові підписати договір на постановку двох фільмів. Влітку 1924 року Лесь Курбас з групою березільців - художником В.Меллером та акторами Г.Бабаївною, В.Чистяковою, А.Бучмою, В.Васильком та іншими виїхав до Одеси.

Першим його фільмом була короткометражна кінокомедія «Вендета», присвячена запеклій сварці між дяком та попом однієї церкви через черешню, що виросла між їхніми садибами. Сюжет розглядався як антирелігійний. Курбас зважився на постановку літературно банального, побутового, плаского сюжету, сподіваючись у процесі втілення надати йому сатиричної гостроти, знайти свіжі режисерські барви. Частково йому це вдалося. Стрічка вийшла веселою й дотепною, а постановник одразу ж здобув належний авторитет на студії.

Значно більшого простору для експерименту, вигадки надавав Курбасові сценарій наступного фільму «Пригоди Макдональда». Це був політичний памфлет, спрямований проти англійського уряду та його прем'єра Джеймса Макдональда. Фільм був сповнений погонь, переслідувань, карколомних трюків, і у всіх перипетіях мав брати участь... Макдональд. Виконавець ролі Макдональда Амвросій Бучма був загримований з портретною подібністю до англійського політичного діяча. На студії фільм дістав дуже високу оцінку, але критикам він не сподобався - очевидний «перебір» і театральність.

В основі сюжету фільму «Арсенальці» лежав один з епізодів Січневого повстання - оборона робітниками київського заводу «Арсенал» від білогвардійців і петлюрівців. Знову в руки режисера потрапив літературно недосконалий сценарій, до того ж схематичний та ілюстративний. В «Арсенальцях» режисер майже не вдавався до образів-перетворень, хоча ліпив дуже виразні композиції масових сцен. Курбас застосував ряд технічних новинок в кінематографі, з'єднавши в кадрі одночасно дві дії: рух назустріч одне одному білогвардійської кінноти і

загону робітників-арсенальців. Фільм вийшов чіткий за думкою, зрозумілий широкому глядачеві, хоч самому режисерові лаврів не додав. Жоден із фільмів, на жаль, не зберігся.

На цьому закінчилася для Курбаса проба сил у кіномистецтві. Кіно не прийняло головного художнього захоплення Курбаса - ідеї мистецького перетворення життя.

Лесь Курбас виступав з різкою критикою негативних явищ у творчому житті. Мистецтво для Курбаса – «великий засіб культурної революції», засіб виховання «дійсно вільного громадянина соціалістичної республіки». Він спрямовував своїх молодих учнів на розв'язання завдань, які на переломі 20-х і 30-х років виступали на перший план суспільного й культурного життя. Знову актуальною ставала політична вистава. Гострота думки політичного театру, публіцистичний його запал проявляються в виставах «Березоля» цього періоду: «97» М.Куліша, «Невідомі солдати» і «Містечко Ладеню» Л.Первомайського.

Лесь Курбас до останнього вів боротьбу з тенденціями спрощення та вульгаризації мистецтва. Такі принципи режисера сильно суперечили радянському режиму. У пресі почали публікувати «розслідування» проти режисера. Його революційний театр назвали «шкідницькою» організацією та звинуватили в «буржуазному націоналізмі».

У 1933 році Курбаса звільнили з посади керівника «Березоля».

Митець поїхав до Москви, де його 26 грудня 1933 року заарештували і на початку березня 1935 року відправлено до Харкова.

9 квітня 1934 року судова трійка при колегії ДПУ УСРР засудила митця на п'ять років ув'язнення, звинувативши його у змові проти держави та партії. В травні того ж року Курбас потрапляє до табору на Медвежій Горі (Архангельська область). Його призначають керівником театру Біломоро-Байкальського каналу, де він ставить драму Л.Славіна «Інтервенція». За чийсь доносом, Курбаса переводять в інший табір суворішого режиму на Волинь-Губі. Там він репетирує «Смерть Тарелкіна» Сухово-Кобиліна та фарс-оперету «Адвокат Патлен». Далі Курбаса знову було покарано і переведено на Соловки.

На Соловках Лесь працював у табірному театрі. З в'язнями-українцями він поставив вистави «Весілля Кречінського» О.Сухово-Кобиліна, «Аристократи» М.Погодіна, «Учень диявола» Б.Шоу.

Театр Соловків грав вистави для «вишуканої» публіки. Серед глядачів були М.Зеров, М.Куліш, П.Флоренський, М.Яворський, О.Слісаренко. Такого глядача «Березіль» не знав і в роки свого розквіту. У таборі відбувся повторний суд, який засудив Курбаса до розстрілу. *«Я страждаю за те, що люблю українську націю, українську культуру, мистецтво. Я був занадто відвертим політиком-дипломатом... Бачу, що все те, що я роблю, це безсилі спроби плити проти течії... безпощадної течії».*

В жовтні 1937 року готується великий тюремний етап для відправки до Карелії - в ньому буде і Лесь

Курбас. 3 листопада 1937 року в'язня Соловецького табору, геніального режисера було розстріляно в карельському урочищі Сандармох. В той же день вбили і Миколу Куліша.

Дружина Курбаса до останнього не знала, що з її чоловіком. Кілька років після арешту їй прийшла звістка, що чоловік помер від крововиливу. Чистякова відчувала, що це неправда, але так і не дізналась, як він помер.

Несправедливі звинувачення на тривалий час вкрили чорною тінню ім'я невгамовного режисера-новатора. Тільки наприкінці 80-х років ХХ ст. українській культурі почали повертати Курбаса.

В 1987 році за рішенням ЮНЕСКО в Старому Скалаті, де пройшли дитячі та юнацькі роки митця, відкрито садибу-музей, яка відтворює весь життєвий та творчий шлях Леся Степановича та його рідних.

В 1989 році на фасаді Харківського державного академічного українського драматичного театру ім. Т.Шевченка було встановлено меморіальну дошку в пам'ять про Леся Курбаса, а «Мала сцена» театру отримала назву «Березіль».

В 1994 році за розпорядженням уряду України створено Державний центр театрального мистецтва ім. Л.Курбаса, тож його мистецьке надбання служить і нині Україні і цілому світові.

Сучасники про Леся Курбаса:

Анатоль Петрицький так згадував про видатного режисера:

"Курбаса я знав з перших днів, коли він з'явився на нашій Україні. - Я з ним дружив, сварився, любив його, інколи ненавидів так, як і він мене. Жив він скромно, так, як і всі ми тоді жили. Його друзями були книги, багато книг. Курбас, цей новатор українського театру, українського мистецтва, зробив так багато, як ніхто не зробив! Адже ми не мали нічого, крім побутового театру".

Актор театру "Березіль" **Йосип Гірняк** згадував:

"Всі... високо цінували Курбасову ерудицію не тільки в театральних справах, його знання грецької та латинської мов давало йому змогу читати в оригіналах філософів і письменників тієї доби. Крім слов'янських мов, знав німецьку, французьку, англійську і норвезьку мови... Його філософський склад мислення і багата ерудиція часто забігали далеко вперед від можливостей слухачів... в час гострих дискусій, за ораторським пюпітром, у суперечках із противником він був блискучим і безпощадним

оратором. Тоді мова його була ясна, чітка і гостра, мов лезо ножа”.

Юрій Смолич у збірці нарисів «Мої сучасники», згадуючи Курбаса, пише:

«Був Курбас постійно в русі — сам був рух, сам — у неспинній зміні: типовий шукач, мисливець, новатор. Не з тих новаторів, що визначають собі мету, впевнено простують саме до неї і, нарешті, здобувають її та переможно заспокоюються. Він був з тих, що ніколи не задовольняються знайденим, приймаючи його тільки як ступінь, тільки як щабель для нових і нових пошуків та здобутків».

Література про Леся Курбаса.

Про режисера та його театр в книгах:

1. 100 знаменитих людей України / В. М. Склярєнко та ін. ; пер. з рос. Т.В. Ковальової ; худож.-оформ. Л.Д. Киркач-Осипова. - Х. : Фолио, 2005. - 512 с. - (100 знаменитих). – С. 246-252.
2. Ваврух, Марія. Нариси з історії української культури : архітектура, образотворче мистецтво, музика, театр, кіно / М. Ваврух, Р. Гавалюк. - Львів : Світ, 2018. - 224 с. : фотоіл. – С. 188-189.
3. Видатні постаті України : біографічний довідник / Г. В. Щокін [та ін.] ; голов. ред. Г. В. Щокін ; Міжрегіональна академія управління персоналом, Книжкова палата України. - К. : МАУП, 2004. - 872 с.: іл. – С. 467-471.
4. Данчук, Л.І. Майстри вистав : навч.-метод. посібник / Л. І. Данчук, П. І. Данчук. - Житомир : Полісся, 2008. - 152 с.: фотоіл. – С. 25-28.
5. Історія українського театру : у 3 т. / редкол.: Ганна Скрипник (голова) та ін. ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. - вид. 1-е. - К. : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2009 . - Т. 2 : (1900-1945) / [П. Арсенич та ін.] ; редкол. т.: Ганна Скрипник (голов. ред.) [та ін.]. - 2009. - 864 с. : фотогр.
6. Климова, Л.В. Художня культура. 10 [клас] [Текст] : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. Рівень стандарту. Акад. рівень / Л. В. Климова. - К. : Літера, 2010. - 175 с. : іл. – С. 150-151.

7. Клімов, А.А. Україна. 101 видатна постать / Андрій Клімов. - Х. : Веста, 2009. – 64 с. : ілюстр. – С. 52.

8. Коломієць, Р. Г. Лесь Курбас / Р.Г. Коломієць; худож.-оформ. О. Д. Кононученко. - Харків : Факт, 2018. – 121 с.

9. Кордон, М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. - К. : ЦУЛ, 2002. - 507 с. – С. 219, 237-238.

10. Корнієнко, Н. М. Лесь Курбас: репетиція майбутнього / Неллі Корнієнко. - К. : Либідь, 2007. - 328 с. : фотоілюстр.

11. Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. М. Закович та ін. ; ред. М. М. Закович. – 2-е вид., стер. - К. : Знання, 2006. - 568 с. - (Вища освіта ХХІ століття). – С. 515-518.

12. Макарик, І. Є. Перетворення Шекспіра. Лесь Курбас, укр. модернізм і рад. культ. політика 1920-х років / Ірина Макарик ; пер. з англ. Т. Цимбала. - вид. 2-е, допов. - К. : Ніка-Центр, 2013. - 351 с. : ілюстр., фотоілюстр.

13. Масол, Л.М. Художня культура : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л. М. Масол, Н.Є. Миропольська, О. В. Гайдамака. – Харків : Веста ; Вид-во «Ранок», 2010. – 208 с. : іл. – С. 168-172.

14. Мистецтво України : Енциклопедія у 5 т. / Редкол. : А. В. Кудрицький та ін. - К. : Вид-во "Укр. енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 1995 . - Т. 1 : А - В. - 400 с. : іл. – С. 182-183, 185-187.

15. Нариси з історії театрального мистецтва України ХХ століття [Текст] / Академія мистецтв України, Інститут проблем сучасного мистецтва ; голова ред. кол. В. Сидоренко. - К. : Інтертехнологія, 2006. - 1054 с.: іл.

16. Попович, М.В. Культура. Иллюстрированная энциклопедия Украины / М.В. Попович. - Київ : Балтія-Друк, 2015. - 184 с. : іл. – С. 124-130.

17. Рукопис : український альманах спогадів, щоденників, листів, документів, світлин: У 2 т. / заг. ред. І. М. Дзюба. - К. : Криниця, 2004 . - (Бібліотека Шевченківського комітету). - Т. 1. - 608 с.: іл. – С. 265-300.

18. Сорока, Ю.В. 100 важливих подій історії України / Юрій Сорока; худож.-оформлювач О.А. Гугалова-Мешкова. – Харків : Фоліо, 2019. – 205 с.: іл. – (Справжня історія). – С. 136-137.

19. Сто великих українців. - К. : Арій, 2011. - 495 с. : фотогр. - (100 великих). – С. 361-364.

20. Сто найвідоміших українців / Авт. ст. М.Гнатюк, Л.Громовенко, О.Ламонова та ін.; заг. ред. Ю.Павленка. - 3-є вид., випр. й допов. - К. : ТОВ «Автограф»; ТОВ «КД «Орфей», 2005. - 640 с. : іл. - (100 найвідоміших). – С. 462-467.

21. Український театр ХХ століття / Редкол. : Н. Корнієнко та ін. ; Державний центр театрального мистецтва ім. Леся Курбаса. - К. : ЛДЛ, 2003. - 512 с. - (Світова театральна культура).

22. Хорошевський, А.Ю. Проект "Україна" : Галерея національних героїв / Андрій Хорошевський. - Х. : Бібколектор, 2012. - 410 с. : портр. – С. 394-396.

23. Художня культура України : навч. посібник / Л. М. Масол та ін. ; заг. ред. Л. М. Масол ; Ін-т пробл. виховання АПН України. - К. : Вища школа, 2006. - 240 с.: іл. – С. 215-218.

24. Чечель, Н.П. Українське театральне відродження : Захід. класика на укр. сцені 1920-1930-х р.: Проблеми трагедійної вистави / Наталія Чечель. - К. : Наукова думка, 1993. - 143 с. : фотоіл.

Про режисера та його театр в періодичних виданнях:

1. "Іде Лесь Курбас, а за ним іде нова доба" : до 125-річчя від дня народження Л. Курбаса (1887-1937) // Календар знаменних і пам'ятних дат. - К., 2011. - № 1, 2012. - С. 98-107. - Бібліогр.: с. 105-107.
2. Васишин, О. П. Меморіальний музей-садиба Леся Курбаса : цікаві місця Тернопільщини // Позакласний час. - 2008. - № 5. - С. 59-60.
3. Вергеліс, Олег. Ужвій і Курбас. Незакінчена повість : особистість // Українська культура. - 2012. - № 9. - С. 54-58.
4. Голобородько Ярослав. Мистецький триумвірат : Лесь Курбас, Микола Куліш, Мар'ян Крушельницький // Вітчизна. - 2003. - 7-8. - С.151-159.
5. Грабар, Наталія. Спогади про "Березіль" // Культура і життя. - 2015. - 20-30 листоп. - С. 14.
6. Гусєва С. "Любов ніжна і пристрасна" : (М.Куліш і театр "Березіль") // Українська мова і література в школі. - 1993. - 7. - С.21-24.
7. До 110-річчя від дня народження Леся Курбаса : [Добірка статей] // Український театр. - 1997. - 1. - С. 2-32.
8. Кондратюк, Н. В. Театральна культура : (курс "Художня культура", 10 клас) // Мистецтво в школі (музика, образотворче мистецтво, художня культура). - 2011. - № 3. - С. 28-30.

9. Корнієнко Неллі. Лесь Курбас - Хлестаков: унікальний досвід світової гоголіади : До 120-річчя з дня народження видатного митця Леся Курбаса // Культура і життя. - 2007.- 28 лют. - С.4.

10. Коцарев, Олег. Лесь Курбас : нелаковий портрет // Україна молода. - 2017. - 2 берез. - С. 13.

11. Кріль Надія. Розстріляне відродження в контексті епохи // Дивослово. - 2004.- №12. - С.29-33.

12. Кроп, Тетяна. Курбас у Києві // Літературна Україна. - 2017. - 20 квіт. - С. 16.

13. Лабінський Микола. "Болючий уривок життя..." : До 120-ліття від дня народження Леся Курбаса // Українська культура. - 2007. - №3. - С. 6-7.

14. Левицька, Любов. Артист із кулею у серці : сьогодні минає 125 років від дня народження Леся Курбаса // Голос України. - 2012. - 25 лют. - С. 14.

15. Лесь Курбас і кіно : [добірка статей] // Кіно-Театр. - 2007. - № 3. - С. 12-18.

16. Лягущенко Андрій. Лесь Курбас: мистецтво художника у дзеркалі двох епох : Актуал. тема // Український театр. - 1996.- 2. - С.2-3.

17. Огер, Катерина. Силу нації не можуть вбити ніякі декрети : сини твої, Русі-Україно // Журавлик. - 2020. - № 2. - С. 11.

18.Олтаржевська, Людмила. "Мисль, уяву, дотепність, винахідливість треба так само вправляти, як і тіло" : до 125-річчя з дня народження видатного українського режисера, актора, теоретика театру, драматурга, публіциста, першого народного артиста УРСР Леся Курбаса // Урядовий кур'єр. - 2012. - 25 лют. - С. 18.

19.Режисер-реформатор : 25 лютого - 130 років від дня народження Леся Курбаса // Шкільна бібліотека. - 2017. - № 1. - С. 82-83.

20.Рогозинский, Виктор. Жизнь и судьба гениального Леся Курбаса // Зарубіжна література в школах України. - 2007. - № 7. - С. 60-64.

21.Рогозинський, Віктор. Творчі пошуки Леся Курбаса Та Макса Рейнхардта // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2010. - № 3. - С. 38-39.

22.Розтоптаний "Березіль" театру і душі : 130 років від дня народження Леся Курбаса // Урядовий кур'єр. - 2017. - 18 лют. - С. 10.

23.Савчук, Надія. Українське розстріляне відродження в контексті політики, науки й мистецтва : вступна оглядова тема в 11-му класі // Українська мова та література (Шкільний світ). - 2008. - № 33-34. - С. 3-11.

24.Соколенко, Надія. Ім'я, що єднає Україну // Культура і життя. - 2012. - 14 верес. - С. 12.

25.Соколенко, Надія. Лесь Курбас. Знаний і забутий : [до 125-річчя від дня народження] // Дніпро. - 2012. - № 2. - С. 118-121.

26. Соколенко, Надія. Лесь Курбас. Знаний і забутий : презентація // Українська мова та література (Шкільний світ). - 2012. - № 9. - С. 46-47.

27. Урбан, Максим. Сміх і гріх: українська кінокомедія ХХ століття : конспект з історії кіно // Українська мова та література (Шкільний світ). - 2012. - № 11-12. - С. 81.

28. Швецова-Водка, Галина. Творча спадщина Лєся Курбаса // Культура і життя. - 2012. - 24 серп. - С. 11.

29. Шот, Галина. Театральна філософія Лєся Курбаса : світ мистецтва // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2008. - № 4. - С. 94-98.

30. Шудря, Микола. Поруч із корифеєм : [Микола Лабінський] // Літературна Україна. - 2011. - 8 груд. - С. 15.

**Артист із кулею у серці:
135 років від дня народження
Леся Курбаса
та 100-річчя від часу заснування театру «Березіль»
Мистецькі ювілеї:
пам'ятка юному читачеві**

Відповідальна за випуск Т. Ключ

Матеріал підготувала Л. Скуратовська

Літературний редактор Г. Вечерська, О. Ташлик

Комп'ютерна верстка О. Ташлик

Видавець:

Чернігівська обласна бібліотека для дітей

вул. Рокосовського, 22а

м. Чернігів

14032

тел. 0462-95-19-45

[http: //ostrovskogo.com.ua/](http://ostrovskogo.com.ua/)

mail: ostrovskogo@online.ua

mail: chernigivodb@ukr.net